

Posudek diplomové práce

Ilona Boháčková: Fenomén smrti v československých legiích v Rusku v letech 1914–1920, Praha 2014, s. 95, Diplomová práce na FF UK

Problematika smrti se těší zájmu kulturních věd, mezi nimi i historie. Závěry a teze z příbuzných vědních oborů obohacují historické bádání o fenoménu smrti v různých časech a kulturách. V případě vojenských dějin však autorka cítí zřetelnou absenci tohoto nanejvýš zajímavého tématu. Hned v úvodu posudku s ní chci ale polemizovat. Či snad lépe, chci s ní souhlasit a následně polemizovat. Ilona Boháčková píše, že důvodů, kvůli kterým je „toto téma elementárně opomíjeno, je zřejmě několik – tíživost námětu, současné tabuizování, ale především značný nedostatek pramenů.“ Jsem stejného názoru v tom smyslu, že tématu smrti není věnována taková pozornost. Nemyslím si ale, že nějaké historické téma je samo o sobě tíživé. Tíživým jej činí především bádající historici. A stejně tak si nemyslím, že by za nezohledňováním této problematiky mezi vojenskými historiky, o nichž, jak osobně autorčině výtce rozumím, Ilona Boháčková píše, byl nedostatek pramenů. Můj dojem je spíše ten, že v bádání o smrti, jejích významech, reprezentacích, reflexích atd. nesledují čeští tvůrci zahraniční kulturněhistorické inspirace podněcující kladení nových otázek. O to více mě těší zájem pisatelky o zvolené téma a snaha uchopit fenomén smrti ze stále ještě nezvyklé perspektivy.

Ilona Boháčková si tedy zvolila zajímavé téma. Jsem rád, že nezůstala u čísel padlých, výčtu hromadných hrobů, počtu vystřelené munice atd., ale že se vydala odlišnou cestou a fenomén smrti se rozhodla ukázat v lidštějším, ale současně syrovém světle. Musím přiznat, že svými řádky, respektive popisovanými skutečnostmi sama dokázala, že lze z historického námětu udělat tíživé téma. K tomu ji dopomohla orientace na dějiny každodennosti a historickou antropologii. I když si začínám myslet, že řada prohlášení o *subjektivitě* v dějinách, *individuálních prožitcích* aktérů a *perspektivě zdola* jsou již jen frázemi zaklínajícími prezentované badatelské výsledky, v práci Ilony Boháčkové jsou podobné proklamace, a že jimi místy autorka nešetří, zcela jistě na místě. To, co se pisatelce určitě povedlo, to je zachycení fatality smrti a její hrůzy, která z předkládané práce vystupuje.

Po formální stránce není práci v záadě co vytknout. Text je psán jasně a srozumitelně. Má logickou strukturu. Místy jsem však postrádal relevantní odkazy na sekundární literaturu či prameny, které by podpořily autorčina tvrzení a postřehy. Například: „Když si totiž voják připustil, že proti němu stojí úplně stejný člověk jako je on sám, který plní stejný úkol a

vystavuje se stejnému stresu a vypětí a má stejný strach o svůj život, pak měl obrovské problémy.“ Je to autorčina teze, nebo čerpala pisatelka z odborné literatury? A pokud ano, tak z jaké? „Už Platon konstatoval, že o smrti se nic neví, jen jedno je známo zcela bezpečně – smrt je absolutní jistotou, která nás čeká a nikomu se nevyhne.“ Kde to Platon zkonstatoval? V jakém díle? „Byli tací, kteří ocenili vzrušení, pocit kamarádství a svou důležitost v rámci jednotky, zároveň i dokázali najít ve válečných hrůzách protiklady nebo ventilovat svou agresivitu.“ Má autorka někoho konkrétně na mysli? Bylo by zajímavé poukázat na nějaké konkrétní případy, ocitovat...

Čtenářský dojem z textu trochu kazí i opakování citátů či nadnesených tezí, třeba zmínky o úmyslném sebepoškození v boji na str. 21 el. verze textu a na str. 55. Podobně se čtenář setká v práci s jedním citátem a v obdobném kontextu na dvou místech (str. 54. a 56 el. verze): „*V zoufalé touze po životě a v hrůze před smrtí, nemaje lopatky, rukama vyrýval v tvrdé půdě hlínu, až si ruce rozedřel a zakrvácel. Jak se ve svém zoufalství tiskl k zemi, tak si i obličej rozedřel.*“ V principu jistě nejde o fatální pochybení. Na celkový čtenářský zážitek takové opakování mít vliv může. A v případě této práce by to bylo škoda.

Po obsahové stránce nemám v principu textu co vytknout. Pokud se autorka rozhodla věnovat se látce primárně perspektivou ego-dokumentů, tedy očima vojáků, a pokud jí šlo pouze a jen o re-konstrukci onoho válečného prožitku spojeného se smrtí, pak svůj úkol splnila. Práce ale vybízí k dalším úvahám a podněcuje doplňující otázky a postřehy:

1. Všimla si autorka nějakého rozdílu v seberepresentaci legionářů a legií v textech psaných průběžně během války a ve vzpomínkových textech psaných až po válce? Nebyl jejich vznik motivován rozdílně a nemohou být tudíž obsah a poselství odlišné? Je nějaký rozdíl v reprezentaci smrti a umírání mezi bezprostředně psanými poznámkami a ex post vytvářenými texty poválečnými? Nejsou v nich nějaké posuny? Snahy o heroizaci legií atd...?
2. Proč si vlastně vybrala geografickou oblast ruské fronty? Čistě z důvodu dostatečné pramenné základny, nebo zpracování zdejšího prostředí přináší nějaké specifické informace a znalosti? Pokud ano, tak jaké?
3. Když autorka píše o sebepoškozování, platilo to i pro legionáře? A pokud ano, jak se tato skutečnost (ne)promítla do jejich poválečné prezentace a glorifikace? Není to teze delegitimizující hrdinný obraz legií?

4. Osobně nesouhlasím s autorčiným jednoznačným tvrzením o radikálním omezení lidské svobody z důvodu smrti, stejně tak s její představou o smrti budící úzkost a strach. Pohled do jiných kultur i časových období může svědčit o opaku. Z hlediska středověké spirituality by mohl být život naopak brán jako chvíle utrpení a smrt vykoupením, respektive vysvobozením ze *slzavého údolí*. Domnívám se, že se autorka v tomto ohledu soustředí příliš na moderní evropské sekularizované prostředí.
5. Byly sebevraždy legionářů po válce nějak tematizovány, nebo zůstaly ve stínu sebevraždy-hrdinného aktu generála Švece, v jehož případě se stal tento čin vlastně hrdinstvím?
6. Autorka zmínila zajímavou otázku maskulinity jednotlivců v zákopech. Vyvíjela se nějak kvalitativně představa mužnosti během války v případě bojujících vojáků? A pokud ano, jaké atributy ji definovaly? Vytvořily si legie v kontextu smrti nějaké konstrukce mužnosti a genderové identity?
7. Postřeh mám i k samotnému názvu práce, respektive k její prezentaci. Předkládaný text nepojednává pouze o smrti, místy se soustředí více na každodennost (alkohol, sex, *ve dvou se to lépe táhne*). Neorientují zohledněná podtémata práci jiným směrem? Zastřešujícím pojmem pro celou práci by tak mohlo být *trauma*.
8. Je dobře, že se autorka samostatně věnovala pohřbům a pohřbívání. Pro její další uvažování o tématu by však bylo jistě zajímavé inspirovat se antropologickou literaturou o (přechodových) rituálech a smutečních slavnostech. Stejně tak by bylo podnětné zasadit existenci a aktivity sochařských dílen do kontextu výzkumu paměti a formování kolektivní paměti. Jak rozumět zřizování pomníků kdesi na Sibiři? Proč se tak dělo? Byla to jen úcta vůči mrtvým? Představovala existence pomníků informaci primárně pro živé v nové republice?

Mé teze, postřehy a otázky ale nijak nedevalvují předkládanou práci. Autorka splnila, co si v úvodu textu předsevzala. Jistě by bylo možné zpracování látky dále precizovat. Daný výsledek ale považuji za dobrý a rád diplomovou práci doporučuji k úspěšné obhajobě. Navrhuji hodnocení *výborně*.